

Inleiding

Dit boek gaat over de *beroepsethiek van de jurist*, de ethiek die betrekking heeft op de *rol* die men speelt als jurist. Die rol situeert zich binnen een bepaalde rechtscultuur, instellingen en tradities. De beroepsethiek valt niet (volledig) samen met de tijdens het dagelijks leven gehanteerde persoonlijke ethiek, maar beide kan men moeilijk strikt scheiden: bij de uitoefening van een beroep neemt men zichzelf als persoon mee.

In dit boek wordt gekozen voor een *specifieke invalshoek*, met name voor een *ethiek waarin het aanspreken en ontwikkelen van onze menselijke kwaliteiten voorop staat*. Hoe wij zijn als mens, drukt immers zijn stempel op hoe wij ons gedragen in het professionele leven. Een centrale vraag in dit boek is dan ook: *hoe kunnen juridische professionals bij de uitoefening van hun beroep vanuit menselijkheid – vanuit hun menselijke kwaliteiten – goed doen?* De kerngedachte daarbij is dat het er op aankomt om vanuit menselijke kwaliteiten te komen tot een voortreffelijke dienstverlening. Nog korter: goed doen door goed te zijn.

‘Vanuit menselijkheid’ gaat over ons menszijn, over wie wij zijn en hoe wij zijn. ‘Goed doen’ slaat op ons handelen, onze concrete daden. Wij kunnen ervoor kiezen onze menselijkheid, onze *menselijke kwaliteiten*, te ontdekken en te ontwikkelen, om van daaruit op een ethisch verantwoorde manier te handelen in ons beroepsleven. Onze kwaliteiten – zoals redelijkheid, moed, zorgzaamheid, rechtvaardigheid, enz. – manifesteren zich dan op een tastbare manier in de werkelijkheid. In die zin hangen ‘innerlijk’ (hoe wij zijn als mens) en ‘uiterlijk’ (wat wij doen) onlosmakelijk samen. Maar ook omgekeerd: door ons te oefenen in bepaalde manieren van doen kan er iets veranderen aan hoe wij zijn. In het professionele leven van de jurist ligt de klemtoon in de eerste plaats op wat wij doen, ‘de buitenkant’, veel minder op hoe wij zijn. De eigen insteek van dit boek is dat het ruim stilstaat bij hoe wij (kunnen) zijn, onze menselijkheid, onze kwaliteiten en de mogelijkheden tot ontwikkeling ervan. Van daaruit kunnen wij het beste van onszelf geven in wat wij doen. Dit boek focust daarom op een op de *persoon* gerichte ethiek, die andere klemtonen legt dan een ethiek die zich toespitst op het naleven van regels

(deontologische ethiek of plichtethiek), of op de gevolgen van ons handelen (gevolgenethiek). Vooral de deugdethiek vormt hier een belangrijke inspiratiebron, precies omdat zij de persoon en zijn deugden in beeld brengt. Deugden zijn de *kwaliteiten* die nodig zijn om een bepaalde praktijk op een excellente wijze uit te oefenen.¹

Dit boek handelt niet over de relatie tussen recht en ethiek. Bij het onderzoeken van de verwevenheid tussen recht en ethiek zoekt men een antwoord op vragen als: Wat zijn de morele wortels van ons rechtssysteem en onze rechtsregels? Moeten er zulke morele wortels zijn en welke? Moet recht dat geen voldoende morele grondslag heeft worden gehoorzaamd? Zulke vragen worden hooguit zijdelings aangeraakt. De klemtoon ligt op het moreel *handelen* van de *rechtspracticus*, op de wijze waarop de jurist zijn werk zou kunnen uitoefenen.

Gelet op de specifieke invalshoek is dit boek *niet opgevat als een algemeen, exhaustief overzichtswerk* over de beroepsethiek van de jurist. Evenmin wordt de deontologie – die beperkter is dan de ethiek – in detail uitgespit. Vanzelfsprekend vormen de deontologische codes van de diverse juridische beroepsgroepen de minimale en noodzakelijke basis voor een ethisch verantwoorde beroepsuitoefening, maar de bedoeling van dit boek ligt erin om te verduidelijken hoe de jurist op ethisch vlak verder kan gaan dan wat de codes vereisen.

Hoewel het boek handelt over de beroepsethiek van de jurist, betekent dit niet dat het abstractie maakt van de ethiek van de cliënt, opdrachtgever of rechtzoekende, wel integendeel: het zoomt ook in op de vraag of de jurist het ethisch handelen mag en kan bevorderen van diegenen die op hem een beroep doen. En hoe kan hij dit zonder daarbij de eigen waarden en normen op te dringen?

Dit boek is *niet opgevat als een wetenschappelijk werk*. De betrachting is een *visie* aan te reiken over wat ‘goed zijn’ en ‘goed handelen’ in een juridische context zouden kunnen inhouden, hoe dit zou kunnen worden bewerkstelligd en waarom dit nastrevenswaardig is. Een visie kan men bekijken als een perspectief, een uitnodiging. Zij wil niets opleggen en ons al helemaal niet beknotten in wie wij zijn of wat wij willen doen. Een visie is een zienswijze over waar we naartoe zouden kunnen. In het ideale geval beroert zij ons hart en ons verstand. Er wordt een ideaal vooropgesteld, zonder te pretenderen dat dit het enige mogelijke of het enige juiste is. Een visie beoogt niet aan alle

wetenschappelijke maatstaven te voldoen, alhoewel zij met wetenschappelijke inzichten en bevindingen kan worden onderbouwd.

Met dit boek worden meerdere *doelstellingen* beoogd. De belangrijkste is om in de juridische wereld het inzicht te laten doordringen dat een *goede juridische dienstverlening* in ruime mate afhangt van *wie wij zijn*, van onze ethische grondhouding, van onze *menselijke kwaliteiten*. Er wordt daarom getracht een *taal te geven* aan die kwaliteiten. In de deontologie van de diverse juridische beroepen is bijvoorbeeld sprake van rechtschapenheid, wijsheid, moed, billijkheid, integriteit, rechtvaardigheid enz., maar wat houden deze kwaliteiten juist in? Wat betekenen ze voor onszelf en voor de dagelijkse praktijk? Als we woorden geven aan die menselijke kwaliteiten, worden de draagwijdte en de toepassingsmogelijkheden ervan tastbaarder. Het boek wil ook juristen ertoe aanzetten te reflecteren over de eigen kwaliteiten, hun inspiratie bieden om ze verder te *ontwikkelen* en aangeven hoe zij concreet *in de praktijk kunnen worden ingezet*. Op die manier wil het mee bouwen aan een uitmuntende beroepsuitoefening. Verder wil het boek enkele fundamentele veranderingen die in de rechtspraktijk gaande zijn mee helpen versterken. Zij komen er in essentie op neer dat het menselijke een volwaardige plaats krijgt naast het juridische. Die veranderingen zullen verder worden gevoed en verdiept vanuit de menselijke kwaliteiten die wij als jurist belichamen. Ten slotte, maar niet in het minst, hoop ik dat dit boek ertoe bijdraagt dat het dagelijks werk van talloze juristen *de uitdrukking wordt van wie zij zijn en willen zijn*.

Dit boek beoogt een *brug te slaan tussen de beschouwing en de praktijk*, niet door ingewikkelde theoretische uiteenzettingen maar door het aanreiken van ideeën die hopelijk een voedings- en inspiratiebron vormen voor het dagelijks handelen. Om de beschouwing tastbaar te maken zullen veel praktische voorbeelden worden gegeven. Het boek wil de wereld van de idealen en de verbeelding verbinden met de nuchtere, zakelijke realiteit van de juridische beroepsuitoefening. Dat kan. Als we ervoor kiezen.

In dit boek wordt eerst beknopt stilgestaan bij enkele *ethische basisbegrippen en inzichten* (deel I). De beroepsethiek valt immers onder de paraplu van de algemene ethiek. Daarom is enig begrip van de bouwstenen van de ethiek nodig. Hierna volgt een stuk over de verdiensten en beperkingen van de *deontologie*. Die deontologie houdt de kiem in voor een bredere ethiek (deel II). Daarna wordt uitgelegd wat een *ethiek van zelfontwikkeling* inhoudt. Zij gaat over mens worden en mens zijn, vindt haar wortels in de deugdethiek en stoelt op een positief mensbeeld. Het is geen beknottende maar een bevrijdende

ethiek (deel III). De pertinente vraag rijst dan: *waarom* zouden juristen opteren voor zo'n ethiek? Deel IV reikt enkele redenen daartoe aan. Daarna komen de voor de praktijkjurist belangrijkste *menselijke kwaliteiten* aan bod. Deze krijgen een invulling die is toegespitst op de juridische context (deel V). Vanuit die kwaliteiten kunnen we goed doen. Deel VI reikt sleutels aan over wat dit *goed doen in een juridische context* inhoudt. Dat komt niet vanzelf. In deel VII wordt daarom aangegeven hoe we daarin beter kunnen slagen. Vanuit menselijkheid goed doen kan dan misschien een aanlokkelijk ideaal zijn, het zal altijd ver weg blijven als aan juristen niet de nodige *voorbereiding, omkadering en ondersteuning* wordt geboden om daartoe te komen. Het boek rondt af met een *blik op de toekomst* (uitgeleide).

Eindnoot

1. P. VAN TONGEREN, *Deugdelijk leven. Een inleiding in de deugdeethiek*, Amsterdam, SUN, 2003, 22.